

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دفتر اسناد و کتابخانه ملی
تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۰۰

معناشناسی سکوت

(در قرآن و روایات)

زیرا برندک

www.ketab.ir

نشر جیکا

علوم قرآن و حدیث - ۱

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران
دفتر اسناد و کتابخانه ملی
تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۰۰

نشر چیکا

معناشناسی سکوت در قرآن و روایات

نویسنده: زهرا برندک
طراح جلد: المیرا علانی
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان
چاپ اول، ۱۳۹۸

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۲۸-۶۱-۲

تمام حقوق محفوظ است. هیچ بخش از این کتاب، بدون اجازه‌ی مکتوب، به قایل ترجمه یا تولید مجدد به هیچ شکل، از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و غیره، نیست. این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

مرکز پخش: تهران، خیابان جمهوری، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه تیموری، پلاک ۷

تلفن: ۶۶۹۵۵۷۰۰

سرشناسه: برندک، زهرا، ۱۳۹۸ - عنوان و نام پدیده‌آور: معناشناسی سکوت در قرآن و روایات، زهرا برندک. مشخصات نشر: تهران: نشر چیکا، ۱۳۹۸. مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص. فروست: علوم قرآن و حدیث، ۱: شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۲۸-۶۱-۲ وضعیت فهرست نویسی: فیا یادداشت: کتابخانه.

موضوع: سکوت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع: Silence -- Religious aspects -- Islam
موضوع: سکوت -- جنبه‌های قرآنی
موضوع: Silence -- Quranic teaching
موضوع: سکوت -- احادیث
موضوع: Silence -- Hadiths
روشنایی: کنگره، ۱۳۹۷، قم، باب ۱۳/۱/۱ BPT
روشنایی: دیوبند، ۱۳۹۳/۱۳۹۴
شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۴۱۸۰۳

بو فکتاب

www.boofeketab.com

خاموشی، نشانه‌ی هوشمندی و میوه‌ی خرد است. (امام علی علیه السلام)

مقدمه

یکی از ویژگی‌های مهم ارزشمند اسلام، جامعیت و فراگیری آن در تمام شئون زندگی، اعم از فردی، اجتماعی، سیاسی اقتصادی، نظامی و اخلاقی است. همین مشخصه باعث گردید تا طی قرن‌های متمادی، دین اسلام پویا و زنده ظاهر گشته و مردمان با توجه به نیازهای روبه رشد و تحولات عظیم در زندگی‌شان، آموزه‌های سازنده و مناسب با شرایط جاری خود را از تعالیم آسمانی دریافت کنند.

از آن‌جا که آموزه‌های قرآنی در راستای تکامل فکری و جمعی است، برای هریک از قوا و توانایی‌های بشر، آموزه‌ها و دستوراتی بیان شده است. در مسیر تکامل قرار دهد؛ زیرا قرآن کتاب هدایت، راهنمای بشر به سوی تکامل و ارتقاء به سوی کمال مطلق و تقرب به خداوند یکتا و یگانه است.

همچنین، در آیات قرآن و روایات اشارات پرمعنایی درباره‌ی سکوت مشاهده می‌شود؛ زیرا آدمی هرچه کمتر سخن بگوید، لغزش‌هایش کمتر است، و هر قدر بیشتر سکوت کند، سلامت‌ش بیشتر خواهد بود. اضافه بر این، ممارست بر سکوت سبب می‌شود انسان زبانش را در اختیار خود گرفته و از طغیان و سرکشی آن بکاهد، و به این ترتیب، به جایی می‌رسد که جز حق نگوید و جز به رضای خداوند سخن نراند.

از نظر قرآن و روایات، زبان نعمت بزرگی است که باید قدر و ارزش آن را دانست و بر آن شکر گذاشت؛ و از آن جا که بهترین شکر و سپاس از هر نعمتی، بهره‌گیری درست از آن نعمت است، از این رو همواره سخن گفتن برای انسان، هم برای بیان احساسات و عواطف و هم برای آموزش و یادگیری مفید و مورد اهتمام و ترغیب بوده است.

یکی از مسائل بسیار مهم و در خور تأمل که حضرت حق در کتاب آسمانی به آن پرداخته، موضوع سکوت به عنوان ابزاری بازدارنده و روشی برای پیشگیری از رفتار کلامی نا مطلوب است. بر اساس آموزه‌های دینی، کسی که هنوز به ملکه تقوا آراسته نشده و نمی‌تواند سخن بی‌نقص بگوید، بهتر است سکوت کند. این موضوع در احادیث، «واژه سکوت» بیان شده که در لغت، به معنای سکوت و خاموشی است و در اصطلاح هم این واژه به حفظ زبان از گفتارهای بی‌فایده و سخن نابجا اطلاق می‌شود. «صُمْتُ» در کتب برداشتی خود، گستره وسیعی را در بر می‌گیرد. با توجه به این برداشت، سفارش به «صمت» «سکوت» در احادیث، لزوماً به معنای سکوت محض و هرگز سخن نگفتن نیست؛ بلکه به معنای مراقبت و تهذیب رفتار کلامی است؛ یعنی در برخی موارد، گفتار باید به لحاظ کمی تنظیم و تعدیل شود، و در برخی موارد نیز به لحاظ کیفی. بنابراین، یکی از روش‌های تنظیم گفتار، بازداری و ترک اکثری است. این روش، درباره‌ی گفتارهایی به کار برده می‌شود که لهُو و لعب و باطل شمرده می‌شوند.

سکوت یکی از راه‌های نورانی شدن قلب و تقویت فکر، تدبیر است و کنترل زبان یا سکوت در واقع نوعی تزکیه و مهار طغیان‌های نفسانی به شمار می‌رود. این دو مؤلفه، یعنی «تقویت فکر و اندیشه» و «نورانی شدن قلب»، خود از عوامل مهم و زمینه‌ساز دریافت علم حقیقی است؛ پس سکوت نقش زمینه‌سازی را در تعلیم و تربیت ایفا می‌کند و زمینه‌ی دریافت علم حقیقی را مهیا می‌کند. همچنین، سلامت عقل در سکوت بیانگر این واقعیت است که «سکوت» راهکاری برای برقراری تعادل در سخن گفتن و نیز یکی از راه‌های خویشتنداری است که به آن «حلم» نیز گفته می‌شود.

روایات مربوط به سکوت و واژه‌های هم‌معنی آن در مراجعه به کتاب‌های احادیث از قبیل بحار الانوار، تحف العقول، نهج البلاغه، نهج السعادة فی مستدرک نهج البلاغه

و نیز شرح‌های نهج البلاغه از قبیل شرح ابن ابی الحدید و ابن میثم بحرانی قابل رجوع و مذاقه‌اند.

پژوهش حاضر شامل سه فصل است. فصل اول، به بیان مسأله و بررسی مفاهیم واژگان مرتبط با سکوت می‌پردازد. فصل دوم به مفهوم‌شناسی واژگان سکوت، صمت، خمود، انصات در آیات و روایات اختصاص یافته و فصل سوم نیز به مفهوم‌شناسی واژده: نفی تکلم (لاتکلم)، نفی سخن گفتن (لاتقل) و نگه داشتن زبان (لا تحرک به انسان)، در آیات و روایات می‌پردازد. در نهایت جداول عناوین، آیات و روایات آورده شده و پس از آن نتیجه‌ی کلی، به ذکر منابع مورد استفاده پرداخته شده است.

فهرست مطالب

۱۳	۱. کلیات و مفاهیم
۱۳	کلیات
۱۷	مفاهیم
۲۷	۲. مفهوم‌شناسی «سکوت» و واژگان مرتبط: صمت، خمود، صوم، انصات»
۲۷	مفهوم‌شناسی سکوت در آیات و روایات
۴۶	مفهوم صمت در قرآن و روایات
۸۵	صوم در قرآن و روایات
۹۰	مفهوم‌شناسی «انصات» در آیات و روایات
۹۹	۳. مفهوم‌شناسی واژگان حرف نزدن (لاتکلم)، سخن نگفتن (لاتقل)، و اصل ملاحظه‌نگاه داشتن زبان (لاتحرک به لسانک)
۱۰۸	مفهوم‌شناسی سخن نگفتن (لاتقل) در قرآن و روایات
۱۲۳	مفهوم‌شناسی نگاه داشتن زبان (لاتحرک به لسانک)
۱۲۵	مفهوم‌شناسی «لاینطق» در روایات
۱۵۳	مؤخره
۱۵۷	منابع